

E-CONOM

Online tudományos folyóirat
Online Scientific Journal

Tanulmányok a gazdaság- és társadalomtudományok területéről
Studies on the Economic and Social Sciences

E-CONOM

Online tudományos folyóirat | Online Scientific Journal

Főszerkesztő | Editor-in-Chief
JUHÁSZ Lajos

Kiadja | Publisher
Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó |
University of West Hungary Press

A szerkesztőség címe | Address
9400 Sopron, Erzsébet u. 9., Hungary
e-conom@nyme.hu

A kiadó címe | Publisher's Address
9400 Sopron, Bajcsy-Zs. u. 4., Hungary

Szerkesztőbizottság | Editorial Board
CZEGLÉDY Tamás
JANKÓ Ferenc
KOLOSZÁR László
SZÓKA Károly

Tanácsadó Testület | Advisory Board
BÁGER Gusztáv
BLAHÓ András
FÁBIÁN Attila
FARKAS Péter
GILÁNYI Zsolt
KOVÁCS Árpád
LIGETI Zsombor
POGÁTSA Zoltán
SZÉKELY Csaba

Technikai szerkesztő | Technical Editor
VAJAY JULIANNA

A szerkesztőség munkatársa | Editorial Assistant
VAJAY JULIANNA

ISSN 2063-644X

Tartalomjegyzék | Table of Contents

BLAHÓ András

Új nemzetközi fejlesztési bank (NDB): remények és realitások

New Development Bank (NDB): Hopes and Reality.....2

JÓNA György

A nemzetközi területitőke-vizsgálatok eredményei

Results of the International Territorial Capital Studies.....18

GYŐRINÉ SZABÓ Gabriella

Az Európai Unió kohéziós forrásainak felhasználása – A szabályozás és hatékonyság összefüggései

Using of European Union's Cohesion Resources – In the Context of Ruling and Efficiency31

KOVÁCS Zsuzsanna – NÉMETHNÉ TÖMŐ Zsuzsanna

The Cultural "Map" of a Micro-Region

Egy kistérség kulturális „térképe”38

MÁTÉ Domicián

A termelékenységben bekövetkezett változások technológia-intenzív ágazati megközelítésben

Estimating Labour Productivity Performance by Technology in Some OECD Countries, 1970-200754

MADARAS Attila – VARGA József

A versenyképesség és a közoktatás kapcsolata Magyarországon

The Link between Competitiveness and Public Education in Hungary67

VARGA József – KÜRTHY Gábor – FARKAS Ádám – SÍPICZKI Zoltán

A redisztribúció intézménye a piacgazdasági berendezkedésben

Redistribution of the Market Economy82

PÉTERVÁRI Zsófia

Az egykulcsos személyi jövedelemadó rendszer működésének eddigi hazai tapasztalatai kérdőíves felmérés alapján

The Experience of its Domestic Operation so far on the Basis of a Survey Made with a Questionnaire91

BAREITH Tibor – KOROSZCZNÉ PAVLIN Rita – KÖVÉR György

Felszámolások vizsgálata a Nyugat-dunántúli régióban

Liquidations Examination of the West Pannon Region102

MUST Katalin

Kényszerértékesítés, avagy kilakoltatási moratórium

Forced Liquidation or Dislodgement Moratorium.....125

Vita | Discussion

GILÁNYI Zsolt

A Chicago-terv megbuktatása: a közgazdaságtudomány újabb 100 éves béklyója?

The Chicago-Plan Derailed: Another 100 Years Long Shackle for the Economic Science?.....141

JOÓB Márk

A közgazdaságtan hiányosságai és a pénzrendszer hatásai – válasz Gilányi Zsolt cikkére

The Shortcomings of Economics and the Impacts of the Monetary System - Response to the Article of Zsolt Gilányi153

JÓNA György¹

A nemzetközi területitőke-vizsgálatok eredményei

Ez a tanulmány metaanalízis, melyben a területitőke-koncepción alapuló nemzetközi empirikus kutatások módszertanát és eredményeit mutatom be röviden. Először az Európai Unió NUTS-2 szintű régióinak, majd Olaszország térségeinek, végül Turin tartomány területitőke-ellátottságára vonatkozó vizsgálati eredményeit vázoló fel. Ezekben a kutatásokban általában kvantitatív módszereket használtak, ám Rota a kvantitatív és a kvalitatív módszereket egyszerre alkalmazta, az ő elemzései igazán figyelemreméltóak. A második részben a tudás túlsordulásának mechanizmusait mutatom be a területitőke-paradigma szempontjából.

Kulcsszavak: gazdasági fejlődés, gazdasági növekedés mérése, regionális gazdasági változások, területi tőke
JEL kódok: F63, O47, R11

Results of the International Territorial Capital Studies

This study is a metaanalysis, in which I shortly present the methods and empirical results of international territorial capital studies. Firstly, I describe the endowments of territorial capital of European Union NUTS-2 regions and Italian provinces and Turin province. So far the scholars have been preferring quantitative method to qualitative, but Rota applied both together therefore her investigation is remarkable. In the second chapter I demonstrate the mechanism of knowledge spillovers in terms of paradigm of territorial capital.

Keywords: economic development, measurement of economic growth, regional economic changes, territorial capital
JEL Codes: F63, O47, R11

¹ A szerző a Debreceni Egyetem Egészségügyi Karának adjunktusa (jona.gyorgy AT foh.unideb.hu)

Bevezetés

A területitőke-koncepció közel másfél évtizede jelent meg a modern regionális gazdaságtan fogalmi rendszerében. E paradigma létrehozását az indokolta, hogy napjainkra egyre több teoretikus és empirikus vizsgálat bizonyítja, hogy a regionális gazdasági fejlődés forrásai módosultak. Már nemcsak a klasszikus termelési tényezők (föld, tőke, munka, stb.) határozzák meg a gazdasági növekedést, hanem az úgynevezett „láthatatlan”, immateriális javak is, mint például a gazdasági szereplők közötti bizalom, a régió lakosságának habitusa, tradíciói, vallási hovatartozása, az innovációra való nyitottság, vállalkozókészség, stb. Korábbi kutatásokban nem, vagy csak részlegesen vették figyelembe ezeket a tényezőket, mert nem volt ilyen típusú adat, illetve ha mégis volt, nem, vagy részben tartották relevánsnak a közgazdaságtani vizsgálatokban. Napjainkban paradigmaváltás történik e tekintetben. Ezt az átalakulást veszi figyelembe a területitőke-koncepció. Ez egy holisztikus szemléletet követő gyűjtőfogalom, melynek alkalmazásával a gazdasági térszerkezet materiális és intangibilis javai számszerűsíthetők, így ezek egyszerre vehetők figyelembe a regionális helyzetfeltárás és fejlesztés során. Újszerűsége, hogy a korábban mérhetetlennek tartott immateriális tőkejavakat területenként felismeri, tőkeként értelmezi, ugyanolyan értéket tulajdonít nekik, mint a materiális tőkének.

A területitőke-koncepció elméleti hátterét Camagni (2008, 2009) dolgozta ki elsőként. Modellje alapos és időtálló, ezt bizonyítja, hogy az összes bemutatott empirikus vizsgálatot ez alapján készítették. Indokolt, hogy ennek lényegét az elején röviden összefoglaljam (erről részletesen lásd Jóna-Tóth 2012, Jóna 2013). Camagni 3X3-as mátrixba rendszerezte modelljében a regionális gazdasági folyamatokat meghatározó területi potenciálokat. A kilenc területi potenciál a következő: (1) közjavak és források, (2) köztes, vegyes rivalizáló javak, (3) privát állandó tőke és tőkehasználatdíj-köteles javak, (4) társadalmi tőke, (5) kapcsolati tőke, (6) humán tőke, (7) ügynökségek a K+F transzferekre, (8) kooperációs hálózatok, és a (9) kapcsolati privát szolgáltatások. Ezek a területi potenciálok tőkefajttákká konvertálhatók, így mérhetővé válnak.

Ez a tanulmány metaanalízis, melyben a területitőke-koncepción alapuló nemzetközi empirikus kutatások módszertanát és eredményeit mutatom be röviden. Először az Európai Unió NUTS-2 szintű régióinak, majd Olaszország térségeinek, végül Turin tartomány területitőke-ellátottságára vonatkozó vizsgálati eredményeit vázolom fel. Ezekben a kutatásokban általában kvantitatív módszereket használtak, ám Rota a kvantitatív és a kvalitatív módszereket egyszerre alkalmazta, az ő elemzései igazán figyelemreméltóak. A második részben a tudás túlsordulásának mechanizmusait mutatom be a területitőke-paradigma szempontjából.

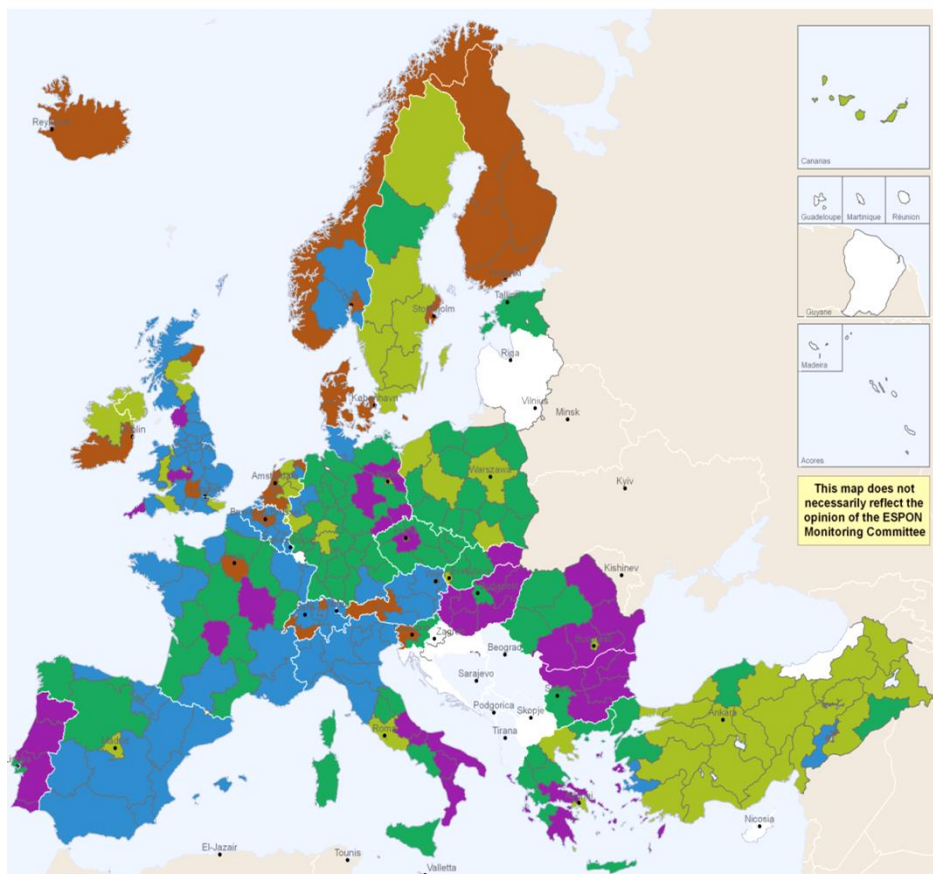
A területi tőke interregionális megoszlása

Berkel-Verburg (2011) az Európai Unió tagállamok területi tőkéjének jellemzőit térképezték fel statisztikai adatok másodelemzésével. Céljuk az volt, hogy megállapítsák a materiális és intangibilis tőkeelemek területi megoszlását, ezzel javítsák az EU-s fejlesztési források allokációját. Magyarozó változóként szerepeltetették az alábbiakat: (1) mezőgazdasági szektor súlya adott térségben, (2) vidékfejlesztési struktúra, (3) vidéki turizmus, (4) mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatottság. A kutatásból egyértelműen kitűnik, hogy az EU államaiban a vidékfejlesztésre szánt források allokációja csupán részben hatékony, néhány területen pedig egyértelműen aszimmetrikus elosztás tapasztalható. A fent említett négy tényező közül általában az egyik többlet-finanszírozásban részesült a többi három kárára. Például, Nyugat-Európában (kirívó példa erre az olaszországi Pó-völgye) a vidéki turizmus a fejlesztési forrásokból egyre nagyobb arányban részesül a másik három ágazattal szemben. Szükséges lenne, hogy a redisztribúciós sémák alkalmazása során az allokációt egyre inkább figyelembe

vegyék, az interregionális vidékfejlesztés perspektívájában meg kell találni a gazdaság, a kultúra, a társadalom és az ökoszisztéma tényezőinek kongruenciáját, a harmonikus és fenntartható növekedéshez kapcsolódó finanszírozási modellt. A gyakorlatban ez a szubszidiaritás elvének prioritását eredményezi.

Az eredmények interpretációjánál csak röviden térnek ki a gazdasági fejlődés tényezőinek elemzésére. Arra a következtetésre jutnak, hogy a tudásterjedés és a kooperációs hálózatok működése határozza meg szignifikánsan a növekedést (*Berkel-Verburg, 2011, pp. 458.*), a területitőke-akkumulációját pedig a lokális társadalom tudásszintje befolyásolja leginkább.

Russo-Servillo (2011) részben folytatták az előző vizsgálatot, arra keresték a választ, hogyan lehet a kormányzati vagy önkormányzati intervenciós szándékokat koordinálni a területi tőke felhalmozása érdekében. Ennek megválaszolására öt tőkekomponenst vizsgáltak: a környezeti tőkét (klíma és földrajzi vonások, védett zöld területek), antropológiai tőkét (lokális örökségek, infrastruktúra, urbanizáció, elérhetőség), gazdasági és humán tőkét (GDP, foglalkoztatási szerkezet, munkaerő-piaci sajátosságok), társadalmi és kulturális tőkét (lokális társadalom korfája, iskolai végzettsége, társadalmi elégedettség), végül az intézményi tőkét (közszolgáltatások minősége). A megszerzett adatokat tőketípusok szerint összevonták, megállapították a területi tőke értékét régióként, majd klaszteranalízissel a régiókat öt csoportba sorolták (az eredményeket lásd az 1. ábrán).

1. ábra: A területitőke-állomány európai megoszlása NUTS-2 régiók szerint*

Forrás: Russo-Servillo (2011 9.p.)

- * zöld szín: környezeti tőke magas, antropológiai tőke közepes, szociokulturális tőke alacsony,
- lila szín: magas környezeti tőke, alacsony szociokulturális és gazdasági tőke,
- barna szín: magas gazdasági és szociokulturális tőke, alacsony környezeti tőke,
- kék szín: magas gazdasági és intézményi tőke, alacsony környezeti tőke,
- világosszürke: magas szociokulturális tőke, alacsony gazdasági tőke.

Kiderült, hogy Szlovákiában, Csehországban (kivéve ezek fővárosainak környékén), Németország néhány részén, Franciaország középső régióiban, Spanyolország észak-nyugati részén, valamint a Közép-Magyarországi régióban magas a környezeti tőke, közepes mértékű antropológiai tőke található, a gazdasági, intézményi és szociokulturális tőke alacsony mértékben van jelen. Románia déli részén, Bulgáriában, Olaszország dél-keleti régióiban és Görögország déli területein magas környezeti tőkével, ám kevés antropológiai és gazdasági kapacitással, valamint rendkívül alacsony mértékű szociokulturális tényezőellátottsággal rendelkező régiókat lehet felfedezni. Finnországban, Dániában és Norvégia jelentős részén, Stockholm és Amszterdam környékén, Írország déli térségén, valamint az úgynevezett Pentagon-térségben² kiemelkedően magas gazdasági, intézményi és szociokulturális tőkével, átlagos antropológiai kapacitással és alacsony környezeti tőkével bíró régiókat határoztak meg. Kelet-Spanyolországban, Észak-Olaszországban, Ausztriában és az Egyesült Királyság jelentős területén magas gazdasági és intézményi tőkét felhalmozó, de kevés szociokulturális és környezeti tőkével rendelkező régiók vannak. Törökországban és Észak-Írországban magas szociokulturális tőkét felhalmozó térségek találhatóak, ahol közepesen magas a környezeti tőke, a gazdasági források nagyon korlátozottan állnak rendelkezésre. Mindezek figyelembevételével lehet a későbbiekben a fejlesztési programokat létrehozni régióként.

Capello-Camagni (2008) és Camagni (2009) a területi tőke eloszlását elemezték Európa NUTS-2 régióiban szekunder adatok alapján MASST-metodikai modell részleges alkalmazásával. A MASST-modell koncepcionális kiindulópontja, hogy egy régió gazdasági növekedése kihat az egész ország teljesítményére és a makrogazdasági fejlődés is meghatározza a regionális növekedést. A nemzetgazdasági növekedés az aggregált regionális fejlődésből áll össze, a régiók növekedésének összesítésével kapjuk meg a nemzetgazdaság fejlődési végeredményét.

A területi tőkét négy tőkefajta összevonásával, aggregált, súlyozott adataival operacionalizálták: (1) társadalmi állótőke (social overhead capital), (2) regionális fogékonyság, illetve befogadóképesség (új, innovatív technológiák iránti nyitottság) (receptivity), (3) vállalkozókészség és (4) kreativitás. A kutatás interpretációjának egyik hibája, hogy nem derül ki, hogy milyen indikátorkészlet tartozik adott változóhoz.

A keleti részen a kreativitás és a társadalmi állótőke nagyobb mértékben található, míg nyugaton inkább a vállalkozókészség, a nyitottság és a befogadóképesség hegemóniája tapasztalható. A társadalmi állótőke akkumulációja Észak-Európában (Skandináv államokban és Skóciában) a leggyorsabb, a különböző úthálózatok expanziójának és minőségének fejlődése révén a gazdasági egységek közötti nagyobb földrajzi távolságok egyre kisebb akadályt jelentenek. Emellett érdekes összefüggésre világítottak rá: a befogadóképesség nagyjából hasonló mértékben van jelen az európai régiókban, ám annak kihasználása eltérő: a nyugati térségek hatékonyabban képesek mobilizálni, illetve gazdasági tőkére konvertálni immateriális javaikat.

Az 1. táblázatból kiderül, hogy a nyugat- és kelet európai államok területi tőkéje között jelentős különbségek alakultak ki. A keleti és nyugati nagyvárosok területi tőkeellátottsága között lehet a legkisebb eltérést tapasztalni, összességében kiemelkedő teljesítményre képesek. Keleten a falvakban, nyugaton az agglomerációkban akkumulálódott a legkevesebb területi tőke. A vállalkozókészség egyforma mértékben oszlik el Európa nyugati és keleti része között (településszerkezeti szempontból belső strukturáltsága, tagoltsága azonban eltérő), ami azért meglepő, mert az utóbbiban a versenyen alapuló termelési módnak nincs, vagy alig van hagyománya. Ebből arra következtettek, hogy a poszt-socialista országok viszonylag könnyen és gyorsan adaptálták a piaci automatizmusokat. A városok között

² A regionális gazdaságban Pentagon térségnek (Pentagon area) nevezzük azokat a magtérsegeket (core areas), ahol a termelékenység és a GDP az EU átlagától is messze magasabb a fejlett technológiai eszközök alkalmazása miatt; egész Európa gazdasági növekedéséért felelős területek ezek.

vállalkozókészség tekintetében nincs különbség, rurális térségekben inkább a társadalmi állótöke és a kreativitás alkot egységes mintázatot. Az agglomerációkban élő társadalmi csoportok magas immateriális tőkével rendelkeznek, ezekben a térségekben szignifikánsan több ilyen forrást találtak.

1. táblázat: Területi tőke komponenseinek megoszlása településszerkezeti szempontból

Területi tőke elemei településszerkezet alapján	Összes	Társadalmi állótöke	Vállalkozókészség	Kreativitás	Befogadás
<i>Kelet</i>	+	++	+	++	+
<i>Nyugat</i>	++	+	++	+	++
Keleti országok					
<i>Metropolisz</i>	+++	+	++++	++	++++
<i>Agglomeráció</i>	++	++	+++	+++	++
<i>Város</i>	++++	++++	++	++++	+++
<i>Falu</i>	+	+++	+	+	+
Nyugati országok					
<i>Metropolisz</i>	+++	++	++++	+++	++
<i>Agglomeráció</i>	+	++++	+	++++	+
<i>Város</i>	++	+	++	++	+++
<i>Falu</i>	++++	+++	+++	+	++++

Forrás: Camagni (2009, pp. 13.)

A Kelet-Közép-Európa területi tőkéjét meghatározó tényezőiről kevés (Magyarországról relatíve sok) információnk van. Biztos tudásunk arról van, hogy a területitőke-koncentráció tekintetében három igazán éles törésvonal emelhető ki hazánk és a kelet-közép-európai térségek vonatkozásában:

- a magyar társadalom humán tőkéje nő, keleten stagnál, hasonló eredményeket kapott a Duna-Régió elemzésénél Giffinger–Suitner (2010) is,
- a klub-javak gazdasági tőkévé való konvertálása Magyarországon egyre sikeresebb, míg keleten ez rendszerint az elitek privilégiuma marad,
- hazánkban a tacit és lexikális tudásnak munkaerő-piaci integrációja javul inkongruens státuszok betöltése esetén is, Kelet-Közép-Európában ennek az ellentéte valósul meg.

A nyugat-európai térségekben magasabb az intangibilis javak aránya, mint keleten és ott hatékonyabban ki is tudják használni ezt a helyzeti előnyüket szimbolikus tőke alkalmazásával. Ennek következtében a területi egyenlőtlenségek reprodukálódnak, elszabadulnak, amiket interregionális és kormányzati ciklusokon átívelő regionális fejlesztési programokkal lehet korrigálni. Kiemelik, hogy az interregionális növekedés egyik fontos determinánsa a forrásallokációs hatékonyság javítása.

Kunzmann (2009) a fentiekhez képest egy újabb településtípust is beemel vizsgálataiba: ő a középvárosokban látja a területitőke-javak felhalmozásának valódi lehetőségét mind keleten, mind nyugaton. Különösen igaz ez a dél-kelet-európai középvárosokra. Eredményei szerint a középvárosok lakosainak kompetenciája, tacit tudása, közösségi elköteleződése, hagyományai és nemzetközi kapcsolatrendszere határozza meg azt a kreatív, decentralizált kormányzást, amely a kölcsönös bizalomra építve a helyi gazdasági szereplőkkel együtt megtalálja a régió endogén fejlődési erőforrásait. Kunzmann (2007a, 2007b, 2011) megkülönbözteti a középvárosok sajátos területi tőkeelemeinek forrásait, úgymint regionális

identitás, lokális tacit tudás és képességek, építészeti örökségek, nyelvhasználat és nyelvtudás, lokális üzleti szereplők szocioökonómiai beágyazódottsága, középvárosi közösségi formális és informális hálózatok, helyi média, regionális civil társadalom, helyi kulturális és gazdasági tradíciók. Az erős területi identitás a területitőke-felhalmozás egyik forrása a középvárosokban, csak érintőlegesen Veneri (2010) is rámutatott erre. További empirikus kutatások szerint a metropoliszok képesek legrövidebb idő alatt a legnagyobb területitőke-felhalmozásra, a sorban ezt követi a középváros (Camagni, 2011; Giffinger, 2008; Giffinger–Stallbohm, 2009; Giffinger–Hamedinger, 2008).

Véleményem szerint a területi tőke megoszlását fontos megismerni, ám a kezdeti kutatások – melyeket eddig bemutattam – indikátorrendszere igen kezdetleges volt, ezért az eredmények generalizálhatósága korlátozott. Általában 10-12 indikátort rendeltek a Camagni által meghatározott kilenc területi potenciálhoz, ami meglehetősen kevés. Ezzel a mutatórendszerrel korlátozottabban lehet mérni a területi tőkét – pedig ez lenne az eredeti cél. Meglátásom szerint a korai vizsgálatok helyes módszertani eljárást alkalmaztak, de a mutatók kevés száma miatt nem lehet a területi folyamatok pluralizáltságát bemutatni.

A területitőke-megoszlása az olasz régiókban

Camagni-Caragliu-Perucca (2011) közös tanulmányukban Olaszország tartományainak területi tőkéjével foglalkoznak. Mivel a materiális tőke a jelenleg is tartó globális pénzügyi válság miatt egyre korlátozottabban áll rendelkezésre, a gazdasági fejlődés forrásait az intangibilis javak felderítése, mozgósítása és kihasználása biztosíthatja.

A vizsgálatban a kapcsolati- és humán tőke tartományi megoszlására fókuszáltak. A kapcsolati tőke dimenziójában vizsgálták a kis- és középvállalkozások (továbbiakban: KKV) térbeli elhelyezkedését és a köztük lévő kapcsolat jellegét, a multinacionális cégek leányvállalatainak lokalizáltságát és társadalmi felelősségvállalásukat (szegények támogatása, kórházak dotálása, stb.), valamint a külföldi piacokkal való kapcsolatukat. A humán tőkét a lokális társadalom iskolai végzettségével és a vállalatok innovációval szembeni nyitottságával, illetve zártságával mérték. A transznacionális cégek területi hatását négy indikátorral mérték: (1) exportjuk súlya tartományonként 1.000 foglalkoztatottra vetítve, (2) az export arányváltozása a vizsgált periódusban, (3) telephelyük elhelyezkedése, (4) a multinacionális egységek és a KKV-k egymáshoz viszonyított aránya. Mindezt kiegészítették a KKV-k tanulási hajlandóságával, motiváltságával. Itt arról van, hogy a szerzők szerint a formális oktatási intézményben megszerzett dokumentum csupán egy aspektusa a humán tőkének, éppen ezért e tőkefajta mérésénél más, további tudáselemeket is be kell emelni. Figyelembe vették, hogy a transznacionális vállalatok minden évben továbbképzést szerveznek Olaszországban a helyi KKV-k számára, ahol azok kereskedelmi, üzleti ismereteket, praktikus, bevált gyakorlatokat, kompetenciákat sajátíthatnak el. Ebben a kutatásban tehát a humán tőke mérésénél figyeltek arra, hogy a KKV-k részt vettek-e ebben a továbbképzésben, és ha igen, milyen gyakorisággal.

Az eredmények interpretálásánál először a legfontosabb változók területi megoszlását mutatták be. Már a kezdeti fázisban egyértelműen kimutatható Olaszország jól ismert észak-dél szerinti differenciálódása. Ezt támasztja alá, hogy az északi tartományokban található a legnagyobb számban vállalati hálózatosodás – leginkább Szardínia-provinciában, de hasonló területi minta bontakozik ki a voluntáris (formális keretek között zajló önkéntes munka) és az oktatási szektor vonatkozásában is.

Ezután a kapcsolati- és a humán tőke adatait vetették össze. Először tartományonként megállapították a tőkekomponensek eloszlását, majd klaszteranalízissel két csoportba sorolták a tartományokat: magas és alacsony területi tőkével rendelkező provinciákat különböztetnek meg (Camagni-Caragliu-Perucca, 2011, pp. 25.). A mélyebb elemzések során kimutatták, hogy a területi egyenlőtlenségek nőttek válság miatt, továbbá, már nem két, hanem három

részre szakadt Olaszország: északira, középsőre és délire. Északról dél felé haladva romlik a területi tőke értéke. E három térség sajátos jellemzőkkel írható le, az azonos fejlettségű tartományokban alig mérhető, míg a különböző fejlettségi fokon álló provinciák között jelentős a szocioökonómiai különbség. Úgy tűnik, a gazdasági krízis következtében a területi különbségek még inkább elmélyülnek, és konzerválódnak Olaszországban, a régiók divergencia alakult ki.

Rota (2010) a multinacionális vállalatoknak és a KKV-knak a területitőke-képző hatását vizsgálta az olaszországi Turin tartományban. Kérdése az volt, hogy a multinacionális vállalatok vagy a helyi KKV-k járulnak hozzá nagyobb mértékben a területi tőke felhalmozásához. Összehasonlító kvalitatív módszert alkalmazott, szociológiai, félig-strukturált interjúkat készített a tartományban található terület- és településfejlesztési hivatalok vezetőivel, kutatókkal és tudósokkal, regionális pénzügyi befektetőkkel és a helyi iparkutató tudományos intézet vezetőjével. Emellett a helyi média adatait és a térségről szóló tudományos adatsorok másodelemzését végezte el. A kvantitatív eljárással felvett szekunder adatokat összevonta a kvalitatív módszerrel felvett primer adatokkal.

Első érdekes eredménye, hogy vannak olyan multinacionális vállalatok (nem mind) Turin tartományban, melyek a helyi sajátosságokhoz könnyebben és gyorsabban tudtak alkalmazkodni, beágyazódottságuk jobb volt, mint a KKV-ké. Ez megnyilvánul a munkakultúra formálódásában, a térségi interakciók intenzitásában, a tradíciók ápolásában, stb., ami ezeknek a cégeknek a területi beágyazódását segíti elő és a helyben fellelhető intangibilis források ápolásához járul hozzá. A transznacionális vállalatok a települések miliójét, történelmi eseményeit, tradícióit, szimbólumait megismerve azokat termékeikbe beépítik, az áruk marketingjének szerves részévé válik a térség (pl.: tejes dobozon a városi dombok, hegyek láthatók, csakúgy, mint a település híres szülöttei, stb.). A nagyvállalatok alkalmazkodóképessége, beágyazódottsága tehát esetenként jobb, mint a KKV-é. Ez a viszonylag újnak mondható jelenség átalakíthatja a globális-lokális paradoxont a KKV-k kárára (Affuso-Capello-Fratesi, 2011), ami újabb területi stratégiák kidolgozásában teszi érdekeltté a helyi vállalkozókat.

A globális-lokális paradoxon elméleti kiindulópontja, hogy KKV-k (1) rugalmasabbak, mint a nagy multinacionális cégek, (2) közelebb vannak a helyi fogyasztókhoz, a (3) vásárlók is jobban ismerik őket, kapcsolataik és a lokális piacról való ismereteik alaposabbak, (4) régebben ismerik a térség lakosainak fogyasztói preferenciáit és azok változásaihoz gyorsabban képesek alkalmazkodni. Ezek lehetnek a KKV-k versenyelőnyei a transznacionális vállalatokkal szemben. Rota azonban rávilágított, hogy a multinacionális egységek speciális piacutatói külön részlegeket tartanak fent komoly anyagi bázissal, melyek a helyi fogyasztói mintázatokat vizsgálják, a kínálati oldalt ezek alapján alkotják, változtatják meg. A KKV-k területi közelségből származó előnyüket a transznacionális vállalatokkal szemben kezdik elveszíteni (Capello, 2013).

A szerző megkülönbözteti a beágyazódott és a „lehorgonyzott” (anchored), illetve terület idegen vállalatokat, az előbbi a lokális struktúrába mélyen gyökerezik, az utóbbi csak korlátozott mértékig kötelezte el magát a térségben, periodikus működésben érdekelt (például, az adótörvények miatt rövidebb ideig működik a térségben). A „lehorgonyzott” vállalatok a területi tőke tradicionális komponenseit (Camagni modelljének négy sarkában lévő források) képesek fejleszteni, míg a beágyazódott ipari egységek a tradicionális és az innovatív szegmentumokban (Camagni modelljének középső, keresztet formáló részeiben található források) található tőkeelemek esetében is egyformán jelentős fejlesztést implikálnak. Ezt a hatást a regionális fejlesztéspolitikában érdemes szem előtt tartani.

A beágyazódott vállalatok képesek (újra)felfedezni a lokális sajátosságokat, alkalmasak az intangibilis javakat materiális forrásokká transzformálni, vagy elveszettnek hitt területi vonások reneszánszát elindítani. Ezzel a térség konstruktív önazonosságát erősítik, a vállalat

identitásteremtő funkciót is betölt, helyzetükből adódóan jobban értik a helyi folyamatokat, a politikát, a lehetőségeket és a veszélyeket egyaránt.

A vállalat mérete nincs döntő hatással a beágyazódásra, a területi tőke akkumulációjában a gazdasági egység mérete nem játszik szerepet (ez nemcsak Turin tartományra igaz, hanem általában is elmondható). Példaként említi, hogy a Microsoft és a Google is milyen mélyen gyökerezik a helyi társadalmi, technológiai és gazdasági struktúrába.

Turinban szoros kooperáció köti össze a középiskolák és a beágyazódott gazdasági szervezeteket. A régióban a képzést kezdik vállalati érdekek szerint formálni, olyan speciális, piacképes ismeretek átadását várják el a cégek az iskolától, melyekkel a fiatalabb generáció a későbbiekben sikeresen megtalálhatja helyét a társadalmi munkamegosztásban. A középiskolai intézményrendszer plurális finanszírozású, az állami és a profitorientált szervezetek együtt teremtik meg a működéshez szükséges forrásokat.

A kapcsolati magánszolgáltatások területi potenciál (Camagni modelljében ez az „I” kategória) vonatkozásában megállapítható, hogy a multinacionális cégek és a KKV-k közötti társadalmi kapcsolat viszonylag intenzívnek nevezhető, ám a gazdasági kapcsolat sokkal erősebb. Sajátos példaként említi, hogy beágyazódott multinacionális vállalatok inkább a helyi szereplőktől vették át az alacsony fogyasztású autók javításának technológiáját és nem Michelin-től.

Camagni fogalmi modelljében a kollektív javak és a tulajdonosi hálózatok (Camagni koncepciójában az „B” potenciál) keresztmetszetébe tartozó források is megerősödtek a tartományban a vállalati beágyazódás következtében. Néhány nagyvállalati egység (SKF, General Motors) termékein megjelenik a régió tájképe, szimbóluma, olyan kulturális-népi produktumok és motívumok, melyek a vidék karakterébe szervesen interiorizálódtak. Azoknak a multinacionális egységeknek a termékein, melyek nem ágyazódtak be (Motorola, Eutelia), korlátozott formában vagy egyáltalán nem jelennek meg Turin területi jellemzői.

A beágyazódott egységek kivétel nélkül mélyen gyökereznek a régió formális és informális struktúrájába – erre a kooperációs hálózatok tőkekomponens javulása utal. Az SKF tagja a térség művészeti és helytörténeti bizottságának, finanszírozóként is megjelenik, szobrok restaurálását és épületek felújítását végzi. Az évenkénti városi futóversenyeket rendre a GM támogatja. Végül, a kapcsolati tőke formálódása – mint arra fentebb utaltam – a beágyazódott állapot minőségétől függ. Ebben a tartományban is vannak olyan KKV-k, melyek a régió egészétől elszigetelődve folytatják gazdasági tevékenységüket, és találhatóak olyan multinacionális egységek, melyek nyitottak, integrálódtak a területi és szocioökonómiai struktúrákba. Azok a multinacionális-, kis- és középvállalatok képesek a tartomány kapcsolati hálózatát reprodukálni, melyek a település organikus elemévé tudtak és akartak válni.

Véleményem szerint egyértelműen Rota vizsgálata áll a területitőke-kutatások eredeti céljához a legközelebb. Olyan újszerű eredményeket hozott, melyek a regionális gazdaságtanban és a globalizáció kutatásában is mérföldkőnek számítanak. Helyeslem, hogy a kvantitatív és a kvalitatív módszert ötvözi, ezzel a térgazdasági folyamatok mélystruktúrái is elemezhetővé válnak.

Rota metodikai megközelítése mellett még Perucca (2014) kutatás-módszertani eljárását tartom elfogadhatónak a területitőke-kutatásokban. Ő is Camagni elméleti modellje szerint mérte Olaszország régióinak területi tőkéjét. Először a rendelkezésére álló adatbázisból összegyűjtötte azokat az adatokat, melyekkel a területi tőke szempontjából relevánsak. Ezek a térség endogén forrásai. Mindezt az elméleti modell alapján a megadott kilenc területi potenciálba sorolta, végül ezeket is tőketípusokba rendszerezte. Például, a kollektív javak területi potenciálba sorolta a turisztikai attrakciókat, a szállodai férőhelyek, ágyak számát, a szállodákban dolgozók számát, stb. Ezt követően főkomponens-analízissel a változók számát csökkentette úgy, hogy a meghatározott magyarázott variancia-határt ne lépje túl, valamint

kiszűrte a változók közötti multikollinearitást. Az így osztályozott változókat standardizálta, majd a területi potenciálonként átlagolta az értékeket és megkapta minden egyes régió területi tőke értékét. Másként, a tőketípusokba csoportosított standardizált változók alindexként jelentek meg, ezek átlagolásával pedig az összesített index értéke megkapható, vagyis a területi tőke végső értéke. Ennek előnye az, hogy egy számba sűrítve ki lehet mutatni adott térség valamely összetett jellemzőjét. Ez az eljárás a leggyakoribb napjainkban a területitőke-vizsgálatokban (*Affuso–Camagni–Capello, 2011, pp. 91-111.*; *Affuso–Camagni, 2010; Brasili, 2011; Casi–Basili 2012*).

A tudás túlsordulásának elemzése a területitőke-paradigma alapján

Caragliu-Nijkamp (2008) a területitőke-konceptió segítségével vizsgálták az európai tagállamok NUTS-2 régiói közötti tudás- és technológiatranszfer folyamatát 1999 és 2005 közötti adatok alapján. Arra keresték a választ, hogy a fejlett és a fejletlenebb régiók között a tudás túlsordulásának (knowledge spillovers) automatizmusai hogyan bontakoznak ki; a magasabb területi tőkével rendelkező régióktól az alacsonyabb területi tőkével rendelkező térségek felé milyen háttérfeltételek teljesülésével tud a tudás terjedni (*Basile-Capello-Caragliu, 2012*). Erre a kérdésre azért fontos válaszolni, mert a jelenlegi gazdasági struktúrában az új tudás (new knowledge) adaptálása a hosszú távú regionális gazdasági növekedés garanciája lehet. Első lépésben az európai államok területi tőkéjét mérték, majd az új tudás megjelenését és térbeli terjedését, végül a tudás túlsordulásának interregionális terjedését vetették össze a magas és az alacsony területi tőkével rendelkező régiók viszonyában.

Módszertani eljárásuk során a Cobb-Douglas termelési függvényt alkalmazták, az input oldalon három tőkefajtát szerepeltettek, a fizikai tőkét, a munkaerőt és a humántőkét. Ezt a következőképpen írták fel:

$$Y_{r,t} = K_{r,t}^{\alpha} L_{r,t}^{\beta} H_{r,t}^{\gamma}$$

ahol r a régiót, t az időt jelenti, míg α , β és γ becsült paraméterek (ezek értékei egyensúlyi állapotban egyenlően oszlanak meg). Ennek természetes logaritmusára:

$$y_{r,t} = \alpha k_{r,t} + \beta l_{r,t} + \gamma h_{r,t},$$

ahol a kisbetűk jelzik az eredeti változók természetes logaritmusát. A szerzők feltételezték, hogy a humán tőkével lehet a leginkább pénztőkévé konvertálni. A humán tőke növekedése nemcsak a gazdaságban mérhető, hanem a társadalmi viszonyrendszerben is, a lokális közösségekben erős a kölcsönös bizalom és a politikai részvétel, a környezetvédelemre is különös hangsúlyt fektetnek és az agglomerációs előnyök is hangsúlyosabban vannak jelen. Mindezt közgazdasági kategóriákkal is felírták a szerzők, ahol a fenti feltételezést χ koefficiens jelöli. Vagyis:

$$\chi = \chi_0 + \chi_1 cc_{r,t},$$

ahol a cc a területi tőke kognitív elemeit (humán tőkét) jelenti. Ha az előzőeket beillesztjük a korábbi egyenletbe, akkor megkapjuk:

$$y_{r,t} = \alpha k_{r,t} + \beta l_{r,t} + \chi_0 h_{r,t} + \chi_1 h_{r,t} * cc_{r,t}$$

Első lépésben a társadalmi tőke komponenst mérték Putman (2000) regionális tudományban közismert tézisei szerint, melynek négy forrását emelték ki: (1) klubokban vagy más formális társadalmi szervezetben való időtöltés; (2) formális kötelezettségvállalás a lokális közösségekben; (3) a közösségi önkéntes munkában való részvétel; (4) informális társaságokban való részvétel. Mindehhez hozzárendelték még a régióban található KKV-k innovációs potenciálját (1000 főre jutó szabadalmazások száma).

Kiindulópontjuk az volt, hogy a régiók abszorpciós képességét szignifikánsan meghatározza a már felhalmozott tudás (a formális és az informális tudás) mértéke és minősége, ez a tudás pedig visszahat újból az abszorpcióra. Ez egy öngerjesztő, cirkuláris folyamat. A szegényebb régiókban nem formálódtak ki olyan recipiens (az új tudás iránti befogadás, nyitottság) minták, melyek az innovációval összefüggő gyakorlatok gyors adaptálását elősegítenék. Vegyük észre, az abszorpciós képesség jelentős mértékben magyarázza a területi egyenlőtlenségeket és azok újratermelődését. A fejlett régiók között a tudás túlsordulása szinte akadálytalan, az ott működő KKV-k között erős gazdasági és szociokulturális nexus áll fenn, a gazdálkodó egységek lokálisan elkötelezettek, tevékenységük társadalmilag beágyazódott, a helyi kormányzati szereplők a KKV-kat a gazdasági fejlődés kulcsszereplőinek tartják, a redisztribúciós terhek viszonylag alacsonyak, közösségi intervencióra alig van szükség (inkább koordinációs és újraelosztó funkciót tölt be a kormányzat). Különösen igaz ez az európai központi régiókra (Párizsi, Piemonte, Dél-Ausztria és Dél-Hollandia régióira), valamint bizonyos nagyvárosokra (London, Párizs, Milánó, Hamburg és München). A tudás túlsordulásának területi dimenziójában egyértelműen megnyilvánul a centrum-félperiféria-periféria viszonyrendszer.

A tudás túlsordulása és az interperszonális viszonyok feltételezik egymást, ez utóbbit a kapcsolati tőkével mérték. Regionális szinten a kapcsolati tőke mérséklődésének termelékenységcsökkentő hatása van, e két tényező között szignifikáns kapcsolat mutatható ki. Az interakciók ritkulása, a kommunikációs eszközök hiánya, a társadalmi kommunikáció kiüresedése, a felszínes társas kapcsolatok a tudás területi terjedését gátolja. Ez fordítva is igaz. A kapcsolati tőke akkumulációja hozzájárul a KKV-k közötti gazdasági tevékenységek eredményesebb koordinációjához, a költséghatékonyság és a forrásallokációs teljesítmény növekedéséhez. A szerzők hozzáteszik, hogy ez utóbbi két tényező javulása elsősorban a kiadások racionalizálásával és kiadáscsökkentő intézkedésekkel magyarázható. Azzal kell mindezt pontosítani, hogy a költségvetési korlát „keményedését” nemcsak gazdasági események, folyamatok idézhetik elő, hiszen azok tradicionális, szocializációs, kulturális sémák szerint is meghatározottak (*Kornai, 2011*).

Az új tudás interregionális terjedése nem akadálytalan, a legfejlettebb területek között gyors mobilitásának lehetünk tanúi, ám a fejlődő térségekben nehezen jelenik meg. A területitőke-vizsgálatok szerint ennek valószínűsíthető oka az, hogy (1) a szegényebb régiók nem képesek finanszírozni az új tudással kapcsolatos kiadásokat, vagy (2) nincs meg bennük az abszorpciós képesség, vagy (3) az előző két faktor egyszerre érvényesül. A választ erre valójában primer adatgyűjtéssel és kvalitatív módszerekkel lehet megkapni.

Caragliu-Nijkamp (2011) arra keresték a választ, hogy az „innováció szigeteinek” (islands of innovation) hívott területekről az innováció hogyan terjed tovább. Az innováció szigetei olyan centrumtársaságok központjai Európában, amelyek valódi gazdasági motorként funkcionálnak az adott országban, messze a legmagasabb a termelékenység és a jövedelem ezekben a térségekben, szupranacionális összehasonlításban is kimagasló gazdasági teljesítményt realizálnak.

Munkahipotézisük az volt, hogy az új tudás képes elindítani nagyon gyorsan a gazdasági növekedést, hosszú távon pedig nemcsak biztosítéka a bővülésnek, hanem multiplikátorhatást is kifejt. Az új tudással kapcsolatos befektetések viszonylag hamar megtérülnek az „innováció szigetein”, ezeken a területeken állandóan nő a tudás értéke, vonzzák az innovációs képességet, a kreativitást. Olyan kifejlett abszorpciós képesség formálódik ezekben a régiókban, mely centralizálja az innovációs forrásokat akár a szomszédos régió kárára is. A fejlett területek vonzereje olyan magas az új tudás iránt, hogy ez először általában az innováció-szigetein jelenik meg, majd onnan a centrumba csordul át és válik konvertálhatóvá. Az új tudás mobilitása a térség fejlettségétől, innovációs potenciáljától függ, minél fejlettebb egy terület, ott annál könnyebben jelenik és térül meg. Ez fordítva is

igaz: minél szegényebb régiókat vizsgálunk, annál nehezebben akceptálják és dekódozzák az új tudást, annak túlsordulása és átsordulása sem megy végbe. Ez akkor is igaz lehet, ha a fejletlen régiók számára költségek nélkül is elérhetővé válik az új tudás és így a gazdasági növekedés, ám mégsem adaptálják ezeket. A lemaradó régiók nem, vagy csak korlátozott mértékben használják ki az új tudással járó lehetőségeket, mert nem rendelkeznek olyan humán tőkével és fejlett munkakultúrával, mellyel integrálhatnák a modern innovációs folyamatokat. Ez a területitőke-paradigmával empirikusan bizonyítható.

Az innováció szigetein a kooperációs hálózatokkal összefüggő területi potenciálból halmoztak fel a legtöbbet – a Camagni-féle definíciós modellben ez a komponens áll középen. Az együttműködés mintázatait a vállalati-szervezeti kultúra határozza meg, amit a magas képzettséggel rendelkező munkaerő fejlett adaptációs készségével alkalmaz. A technológiai fejlődés és a kooperációs tőke között lineáris kapcsolat mutatható ki az innováció szigetein: minél több innovációs technológia található adott területen, a felek közötti interakció annál közvetlenebb, gyakoribb és eredményesebb.

Ez egy cirkuláris folyamatot indít el, amelyből a periféria gyakran kiszorul, a tudás túlsordulásának speciális hatásai a területi egyenlőtlenségek reprodukálásában közvetlen szerepet játszanak. Ebben az önfenntartó, öngerjesztő folyamatban a helyi kormányzásnak közvetlen funkciói vannak, egészen pontosan az oktatásban. A színvonalas, piacképes tudást és kompetenciákat átadó oktatás vonzóvá teszi a régiót, ott nő a termelékenység szintje, a területi tőke materiális és intangibilis forrásai bővülnek, egyre több híres értelmiségi, magas presztízsű egyetemi oktató kezd el dolgozni, kutatóműhelyek alakulnak, és a jó kapcsolati tőkével rendelkező menedzsment is megtalálható. Ez olyan területi előnyt jelent, mellyel a periférikus régiók nem képesek lépést tartani, a regionális és szocioökonómiai különbségek elmélyülnek, idővel konzerválódnak.

Ezekből a kutatásokból megállapítható, hogy a periféria régióinak abszorpciós képessége rosszabb, mint a centruméi. A vizsgálat igen érdekes és fontos témát elemez, azonban hiányérzetem maradt, mert a kutatási eredmények nem adtak kimerítő válaszokat az eredeti kérdésre. Persze ez önmagában még nem lenne túl nagy baj, azonban még az irányokat, tendenciákat sem vázolták fel a megoldásokat illetően; a kutatási téma izgalmas, ám javaslataik felhasználhatósága megkérdőjelezhető.

Rövid összefoglalás

A területitőke-konceptió új dimenziót nyitottak meg a regionális gazdaságtan számára, hiszen a materiális forrásokat együtt veszi számításba az intangibilis javakkal. Ez utóbbit is tőkeként fogja fel, így ennek számszerűsítésével adott térségben fellelhető kapacitások átfogóbb, integrált szemlélet szerint mérhetők. A korábbi elemzésekből sejthető volt, ám a nemzetközi területitőke-kutatás is egyértelműen alátámasztotta, hogy a gazdasági növekedésre a társadalom tudása, kompetenciája szignifikáns módon hat, ám ez a tudás nem automatikusan terjed, csordul át a fejlett régiókból a felzárkózó térségekbe. Ki kell emelni, hogy a leszakadt területek nem képesek, illetve nem áll szándékukban akceptálni ezt a tudást. Figyelemre méltó a korábbi evidenciákat cáfoló eredmény, mely szerint a multinacionális vállalatok hatékonyabban képesek beágyazódni a régió életébe, mint a helyi KKV-k. A „globális-lokális paradoxon” teóriát a gazdasági tények felülírták, a globalizáció főszereplőinek menedzsmentje hatásosabb, mint a lokális vállalkozók.

Köszönetnyilvánítás

„A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása

és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

Irodalom

- Affuso, A. – Camagni, R. – Capello, R. (2011): Quantitative foresight at sub-regional level: the model and estimate results. In.: Camagni, R. – Capello, R. (eds.): *Spatial scenarios in a global perspective*. (91-111. pp.) Massachusetts: Elgar., DOI: [10.4337/9780857935625.00011](https://doi.org/10.4337/9780857935625.00011)
- Affuso, A. – Camagni, R. (2010): *Territorial capital and province performance in the Latin Arch: an econometric approach*. <http://www.inter-net.it/aisre/minisito/CD2010/pendrive/Paper/affuso1.pdf> (Letöltés: 2012. január 12.)
- Affuso, A. – Capello, R. – Fratesi, U. (2011): Globalization and competitive strategies in European vulnerable regions. *Regional Studies*, 45 (5) 657–675., DOI: [10.1080/00343401003614290](https://doi.org/10.1080/00343401003614290)
- Basile, R. – Capello, R., – Caragliu, A. (2012): Technological interdependence and regional growth in Europe: proximity and synergy in knowledge spillover. *Papers in Regional Science*, 13 (4) 697-722., DOI: [10.1111/j.1435-5957.2012.00438.x](https://doi.org/10.1111/j.1435-5957.2012.00438.x)
- Berkel, D. B., – Verburg, H. P. (2011): Sensitising rural policy: Assessing spatial variation in rural development options for Europe. *Land Use Policy*, 28 (2) 447–459., DOI: [10.1016/j.landusepol.2010.09.002](https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2010.09.002)
- Brasili, C. (2011): *Local and urban development in the European Union*. <http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa11/e110830aFinal01382.pdf> (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Camagni, R. (2008): Regional competitiveness. Towards a concept of territorial capital. In Capello, R., et.al. (eds.): *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe*. (33-47.pp.) Springer: Berlin-Heidelberg., DOI: [10.1007/978-3-540-74737-6_3](https://doi.org/10.1007/978-3-540-74737-6_3)
- Camagni, R. (2009): Territorial capital and regional development. In Capello, R. – Nijkamp, P. (eds.): *Handbook of Regional Growth and Developments Theories*. (118-132.pp.) Cheltenham-Northampton: Edward Elgar., DOI: [10.4337/9781848445987.00014](https://doi.org/10.4337/9781848445987.00014)
- Camagni, R. (2011): Creativity, culture and urban milieu. In.: Girard, L. F. (et. al). *Sustainable city and creativity*. (183-199). Ashgate: Burlington.
- Camagni, R., – Caragliu, A., – Perucca, G. (2011): *Territorial capital. Rational and human capital*. http://www.inter-net.it/aisre/minisito/CD2011/pendrive/Paper/Camagni_Caragliu_Perucca.pdf (letöltve: 2012. augusztus 24.)
- Capello, R. – Camagni, R. (2008): *Territorial capital and regional development in the EU*. <http://www.tinbergen.nl/discussionpapers/09059.pdf> (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Capello, R. (2013): Territorial patterns of innovation. In.: Capello, R. – Lenzi, C. (eds.) *Territorial patterns of innovation*. (129-151). Routledge, New York.
- Capello, R., – Caragliu, A. – Nijkamp, P. (2009): *Territorial capital and regional growth: increasing returns in local knowledge*. http://www.ekf.vsb.cz/projekty/cs/okruhy/weby/esf-0116/databaze-prispevku/clanky_ERSA_2008/724.pdf (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Caragliu, A. – Nijkamp, P. (2008): The Impact of Regional Absorptive Capacity on Spatial Knowledge Spillovers. Amsterdam, *Tinbergen Institute Discussion Paper*. <http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/13203/9tr37h1427u487u8.pdf?sequence=1> (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Caragliu, A. – Nijkamp, P. (2011): Cognitive capital and island of innovation: the Lucas growth model from a regional perspective. Amsterdam, *Tinbergen Institute Discussion Paper*. <http://www.tinbergen.nl/discussionpapers/11116.pdf> (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Casi, L. – Resmini, L. (2012): Globalization, foreign direct investment and growth: an empirical assessment. Capello, R. – Dentinho, T. P. (eds.): *Globalization trends and regional development*. (95-127. pp.) Edward Elgar: Massachusetts., DOI: [10.4337/9781781003046.00011](https://doi.org/10.4337/9781781003046.00011)
- Giffinger, R. – Hamedinger, A. (2008): *Metropolitan competitiveness reconsidered: the role of territorial capital and metropolitan governance*. http://www.space.net/pdf/conference2008/Pres_Giffinger_conf2008.pdf (letöltés: 2012. augusztus 20.)

- Giffinger, R. – Stallbohm, M. (2009): *Challenges of metropolitan development: strategic efforts in comparison of Barcelona and Vienna*. <http://upcommons.upc.edu/e-prints/handle/2117/7922> (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Giffinger, R. – Suitner, J. (2010): Danube region strategy – arguments for a territorial capital based multilevel approach. *Spatium International Review*, 23 (2) 9-16., DOI: [10.2298/spat1023009g](https://doi.org/10.2298/spat1023009g)
- Giffinger, R. (2007): *Territorial capital: a new perspective or urban competitiveness?* <http://www.space.net/pdf/workshop2007/Territorial%20Capital%20Giffinger%202007.pdf> (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Jóna, Gy. – Tóth, T. (2012): Concepts of the territorial capital. *E-studies*, 1 (3) 1-14. <http://www.selyeuni.sk/ef/e-studies/> (letöltve: 2012. július 1.)
- Jóna, Gy. (2013): A területi tőke fogalmi megközelítései. *Tér és Társadalom*, 1(27) 30-51.
- Kornai, J. (2011): *Gondolatok a kapitalizmusról*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kunzmann, K. R. (2007a): *Medium-sized cities and creative industries. Cultural Identity, Cultural Mapping and Planning in the Oresund Region*. http://www.culturalplanning-oresund.net/PDF_activities/September07/071017_Potsdam_Creativity2.pdf (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Kunzmann, K. R. (2007b): *Medium-sized Towns, Strategic Planning and Creative Governance in the South Baltic Arc*. http://www.visible-cities.net/documents/KRK_MediumSized_Cities.pdf (letöltve: 2012. augusztus 24.)
- Kunzmann, K. R. (2009): *Mid-Sized Cities: Territorial Capital of Europe*. http://www.visible-cities.net/documents/KRK_MediumSized_Cities.pdf (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Kunzmann, K. R. (2011): After the global economic crisis: policy implications for the future of the European territory. *Informationen zur Raumentwicklung Heft*. 8 (3) 601-612.
- Perucca, G. (2014): The role of territorial capital in local economic growth: evidence from Italy. *European Planning Studies*, 22 (3) 537-562., DOI: [10.1080/09654313.2013.771626](https://doi.org/10.1080/09654313.2013.771626)
- Rota, F. S. (2010): *The territorial embedment of global industrial networks. Theoretical insights and evidences from foreign MNCs' affiliates in Turin (Italy)*. <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2010/may-pecs/papers/Rota.pdf> (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Russo, A. P. – Servillo, L. (2011): *Evidence-based Cohesion Policy: Territorial Dimensions*. <http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Events/InternalSeminars/KracowNovember2011/Programme.pdf> (letöltve: 2012. augusztus 2.)
- Veneri, P. (2011): *Territorial identity in Italian NUTS-3 regions*. http://www.internet.it/aisre/minisito/CD2011/pendrive/Paper/paper_vert_AN_june_2011.pdf (letöltve: 2012. augusztus 24.)